

Fi2023/01259

Stockholm 2023-09-14

Finansdepartementet

e-post: fr.remissvar@regeringskansliet.se.

Svar på remiss avseende betänkandet Staten och betalningarna (SOU 2023:16)

Sammanfattning

Tekniken utvecklas snabbt på betalmarknaden. Möjligheten att betala med kontanter är dock viktig att bevara av många skäl. Den utredning SOU 2023:16 som skulle se över kontanternas ställning på betalmarknaden har enligt oss inte levererat som förväntat. Det övergripande problemet som vi ser det är att utredaren inte haft medborgaren i fokus. Perspektivet har varit att människan ska anpassa sig efter systemet i stället för det omvända. Aspekter som integritet, utanförskap, valfrihet, konkurrens bland betalmedel har därför inte analyserats utifrån medborgarens bästa intresse. Det är också mycket oklart hur statens ansvar ska se ut. Tre år av utredande har i stället utmynnat i att en ytterligare utredning föreslås. Detta kan vi inte acceptera. Politiken måste agera nu innan vi helt har rivit ned den kontantinfrastuktur som samhället en gång byggt upp. Vi föreslår i stället att man inför lagstiftning liknande den i Danmark och Norge, där invånarna alltid kan välja att betala med kontanter.

SKPF Pensionärernas synpunkter

Allas möjlighet att betala och tillgången till betaltjänster

Cirka en miljon människor lever idag i digitalt utanförskap. Det är människor som har bristande kunskap, förmåga, tillgång till internet eller till hårdvara som smart telefon, dator eller padde.

Vissa bor i områden där det inte går att koppla upp sig. Andra har inte råd med att köpa den digitala utrustning som krävs. Det finns också en grupp som inte kan få något bank-id, swish eller ens betalkort. Bland dessa finns äldre, låginkomsttagare, nyanlända, människor som lider av psykisk ohälsa, har funktionsnedsättningar eller människor som hamnat i ekonomiskt utanförskap för att de skilt sig, förlorat jobbet eller har skulder som är svåra att betala tillbaka. När de inte får möjlighet att betala kontant, sätta in eller ta ut pengar, blir det mycket svårt för dem att kunna sköta sin vardag.

Utredningen föreslår svepande åtgärder som att staten ska ta ett större ansvar och föreslår främst utbildningsinsatser där medborgaren ska förmås att anpassa sig till systemet i stället för tvärt om.

Tillgänglighet

Beträffande möjligheten att betala med kontanter menar utredningen att "näringsidkare som tillhandahåller livsnödvändiga varor till vilka utredningen räknar receptbelagda läkemedel, livsmedel och drivmedel, som utgångspunkt bör acceptera flera betalningssätt..."

Detta är ett svepande och till intet förpliktande resonemang. Ingen myndighet kan heller avgöra vilka varor eller tjänster som är livsnödvändiga för varje individ i varje enskild unik situation. Om kontanter ska kunna vara ett väl fungerande betalmedel behöver de kunna användas brett i handeln.

Utredningens föreslår också att myndigheter eller den som tillhandahåller offentligt finansierade tjänster ska vara skyldiga att acceptera kontanter, dock begränsat till 0,25 prisbasbelopp.

Detta förslag är ett slag i luften eftersom den möjligheten redan är fastslaget som gällande rätt.

Tillgång till betalkonto

Idag säger lagen att alla individer har rätt till ett betalkonto. Lagen i fråga är dock lam då bankerna ges möjlighet att neka olönsamma personer betalkonto med hänvisning till penningtvättsrisken. Utredaren konstaterar själv att det finns "indikationer på brister i kreditinstitutens tillämpning av lagstiftningen" när det gäller denna rätt. Förslagen till lösning handlar dock om sådant som att erbjuda betalkonto med mer begränsade funktioner eller att försöka hitta alternativa åtgärder än att stänga kontot. Inga tvingande åtgärder föreslås.

Beredskap

Under kriget i Ukraina har vi kunnat bevittna omfattande angrepp på elsystemet och cyberattacker mot kritisk infrastruktur. Det visar på sårbarheten i ett samhälle som är beroende av enbart ett digitalt betalsystem. Efter krigsutbrottet har kontantanvändandet ökat. I beredskapssyfte, och vid kriser, bör därför kontantacceptans vara tvingande. Inte bara för medicin som utredningen föreslår utan även för andra varor väsentliga för överlevnad som mat, kläder, drivmedel och liknande.

Integritet på den digitala betalningsmarknaden

Kontanter är det enda betalmedlet som kan växla händer utan att en tredje part är inblandad. Det betyder att ingen kan registrera, spåra eller ha synpunkter på transaktionen i fråga. Att kunna välja att betala på ett integritetssäkert sätt bör vara en mänsklig rättighet. För vissa människor kan det dessutom vara livsavgörande. Hit hör exempelvis kvinnor och barn som lever med förtryckande och våldsbenägna partner eller föräldrar.

Integritetsfrågan rör också personer med sviktande förmågor som syn- eller minnesnedsättningar, som behöver hjälp att utföra vardagsärenden som att handla. Idag är många tvungna att lämna ifrån sig kort och kod till personal inom exempelvis hemtjänst för att få hjälp, trots att detta trots att det egentligen är förbjudet enligt avtalet med kortutgivaren.

Nu sker en revolution inom "open banking", det vill säga att banker nu börjar dela information med tredjepartsleverantörer. Det betyder att exempelvis försäkringsbolag kan komma åt data från sina kunder. Här finns stora möjligheter men också stora risker då det är svårt att veta vem som förfogar över vilken data och om de detaljerade profilerna över kunderna kan komma att användas på andra sätt.

Utredaren anser skyddet för individens integritet är tillräckligt med nuvarande regler. De åtgärder som föreslås är i stället att staten ska ta ett fastare grepp över e-legitimationerna och att medborgarna ska utbildas, förslag som inte adresserar frågorna ovan.

Konkurrens på betalmarknaden

Kontanter är den enda form av pengar som inte är en fordran på en privat bank utan på Riksbanken. Att avskaffa kontanter innebär en övergång till ett helt annat betalsystem, där en tredje part har tagit över agensen över individens pengar. Då går det inte längre att själv ta ut dem från banken och förfoga över dem som enskild individ. Om kontanter försvinner som konkurrerande betalmedel till de digitala uppstår en maktobalans till medborgarnas nackdel som är svår att förutse konsekvenserna av i nuläget.

Grundinställningen måste vara att människor måste kunna ha rätten att förfoga över sina egna pengar. Denna avgörande fråga har dock inte behandlats av utredningen. Den föreslagna e-kronan skulle kunna vara en lösning som ger individen agensen åter över sina pengar, men utredaren anser inte att förslaget är något att gå vidare med de närmaste åren.

Förslag

Det är av största vikt att kontanterna garanteras som betalmedel och att det sker skyndsamt. Vi kan inte acceptera ännu en utredning med syfte att förhåla frågan. Det finns inte heller någon anledning att uppfinna hjulet på nytt. Vi kan inspireras av våra grannländer Norge och Danmark som har löst kontantfrågan på fungerande sätt. Där har man lagstiftat om att kontanterna ska kunna användas parallellt med de digitala systemen och där är alla butiker, med vissa undantag, skyldiga att ta emot kontanter. Den som är osäker eller av annat skäl inte vill använda digitala tjänster kan då slippa göra det och veta att kontanter alltid fungerar.

Med vänlig hälsning

SKPF Pensionärerna

Liza di Paolo-Sandberg
Förbundsordförande